

VISITA AUTO-GUIADA A SANT FRANCESC

DINÀMICA GENERAL:

- La visita autoguiada és realitzada pel grup classe sencer, amb el seu professor, el qual fa de guia, amb un guió que prèviament ha despenjat de la web del Programa Palma educa o que li és entregat a l'entrar a Sant Francesc, amb un plànol del convent.
- Desenvolupament: el professor du el grup a cada una de les aturades marcades, de B a G. A cada aturada llegeix el text de l'aturada, fa les preguntes corresponents als alumnes i diu la resposta correcta (marcada en verd), amb el comentari posterior associat. També, el professor pot donar l'alternativa a qualche alumne perquè llegeixi i fer així l'activitat més participativa.
- Durada aprox.: 50'.

GUIÓ:

A) RECEPCIÓ SANT FRANCESC (hi entra el professor tot sol mentre el grup espera defora)

- Entrega de materials al professor: guió del professor (inclou plànol, fragments a llegir, preguntes i solucions).
- Pagament de l'activitat: 1,50€/alumne amb subvenció Ajuntament Palma (només centres educatius del terme municipal de Palma); 3,00€ sense.

B) FAÇANA

La història del convent de Sant Francesc de Palma és una història de glòries i fracassos. Els frares franciscans decidiren edificar-lo l'any 1281 amb el suport del rei de Mallorca Jaume II; per això el coneixem com a «Reial convent». Les obres duraren cent anys. Durant gairebé cinc segles fou un dels convents més grans i més importants de Palma. Però el 1836, la llei de desamortització del ministre Mendizábal va suposar l'expulsió dels 140 religiosos que hi vivien. Aleshores, l'edifici passà a realitzar funcions d'escola, habitatge, caserna, presó i Audiència. Finalment, el 1906 s'hi establiren els franciscans del Tercer Orde Regular (TOR), que fins avui custodien l'espai. Hi restabliren el culte i hi construïren un col·legi, inaugurat el 1952, el conegut col·legi concertat de Sant Francesc.

Aquest magnífic portal, tan ornamentat, fou finalitzat l'any 1700, en estil barroc. Per què aquesta església, que és gòtica, té un portal barroc?

- a) Els franciscans enderrocaren la façana original perquè el gòtic havia passat de moda.
- b) Un terratrèmol va fer caure la façana gòtica original.
- c) **Un llamp va fer caure la façana gòtica original.**

L'any 1580, un llamp va deixar molt malmesa la façana gòtica. Fins al cap de 120 anys no finalitzaren les obres de la nova façana barroca (l'actual), inaugurada el 1700. Hi veim estàtues de personatges importants del santoral cristià i de la història de l'Església:

- Al centre del timpà, la Immaculada (és a dir, la Mare de Déu).
- A dalt de tot, sant Jordi, patró de la noblesa mallorquina, que mata el drac.
- A l'esquerra, a dalt, el beat Ramon Llull (barba, llibre, ploma i hàbit franciscà); gran escriptor i filòsof nascut a Mallorca i enterrat en aquesta basílica.
- A l'esquerra, a baix, sant Domingo de Guzmán (amb un ca, avui sense cap), castellà que fundà l'orde dels dominics.
- A la dreta, a dalt, el beat Duns Escot, franciscà d'Escòcia, gran teòleg i filòsof escolàstic.
- A la dreta, a baix, sant Francesc d'Assís, italià, fundador de l'orde dels franciscans.

C) CLAUSTRE

Entrar al **claustre** de Sant Francesc és fer un viatge a l'edat mitjana. Ens podem imaginar els frares passejant entre les columnes, tant primes que sembla impossible que puguin suportar el pes del pis superior. Es tracta del claustre més representatiu de Palma. Els arcs de la planta baixa són gòtics dels segles XIV i XV; es diuen lobulats perquè fan lòbuls (com els de les orelles). En canvi, la galeria del primer pis és posterior, barroca, dels segles XVI i XVII. La part central del claustre està ocupada per un jardí que antigament s'emprava com a hort, amb la boca d'una cisterna, que permetia treure l'aigua de pluja que era recollida de les teulades. L'esvelt campanar és barroc, del 1734, i completa un conjunt harmoniós que convida al silenci i a la pregària.

A les parets interiors dels passadissos del claustre hi ha diverses cavitats. Són molt visibles les de la paret de l'esquerra. Què són?

- a) Finestres que es varen tapiar en motiu de la construcció del col·legi, el 1952.
- b) **Tombes de famílies nobles de Palma.**
- c) Fornícules per a unes estàtues que varen ser destruïdes.

Les famílies nobles de Palma contribuïen amb els seus doblers al sosteniment dels convents i ho feien abonant un dret de sepultura. Ser enterrat al convent de Sant Francesc donava prestigi a la família. Els convents més importants, a la nostra ciutat, eren el de Sant Domingo (situat on ara hi ha el Parlament i desaparegut el segle XIX amb la

desamortització de Mendizábal) i aquest, el de Sant Francesc. També dins l'església hi ha tombes de persones importants, tant nobles com eclesiàstics.

D) SAGRISTIA

La sagristia és un lloc íntim que avui es mostra al públic. Al fons, destaca un **retaule gòtic** del segle XV, dedicat a la Mare de Déu. És l'únic retaule gòtic que veurem a la basílica de Sant Francesc, ja que a totes les capelles hi trobarem retaules posteriors, la majoria barrocs.

Un altre l'element, de gran valor, que hi ha en aquesta sagristia, és el conjunt de les quatre petites «taules de santa Úrsula», que podem veure a la dreta i a l'esquerra de la part inferior del retaule. Es tracta d'unes bellíssimes pintures sobre fusta que narren la llegenda de santa Úrsula i les Onze mil verges de Bretanya que, al segle V, foren executades pels huns a la ciutat alemanya de Colònia. Aquestes taules excepcionals, trobades a l'església d'Artà, pertanyien a un retaule **gòtic de finals del segle XIII**.

Per què serveix la sagristia d'una església? Quina resposta NO és correcta?

- a) Per dir missa per a grups de poques persones.
- b) Per revestir-se els capellans abans i després dels oficis religiosos.
- c) Per guardar objectes litúrgics de valor com ara calzes, relíquies, llibres de missa i obres d'art religiós.

E) INTERIOR DE LA BASÍLICA

Podeu seure, als bancs laterals de l'esquerra (antics bancs del cor), de cara a l'orgue.

Fixau-vos que tot el temps ens referim a l'església de Sant Francesc com a **basílica**. A Mallorca tan sols hi ha tres esglésies que ostentin aquest títol: la Catedral de Mallorca (és a dir, la Seu), l'església de Lluc (on hi ha la patrona de l'illa) i la de Sant Francesc (on està enterrat Ramon Llull). Qui va atorgar el títol de basílica a aquesta església?

- a) El bisbe de Mallorca Joan Maria Campins, el 1912.
- b) El rei Alfons XIII, quan va visitar Palma, el 1923.
- c) El papa Pius XII, el 1944.

Només el papa atorga el reconeixement de basílica a les esglésies més importants de la Cristiandat.

Som per tant dins la basílica de Sant Francesc. Es tracta de l'església gòtica més gran de Mallorca, després de la Seu. El rei de Mallorca Jaume II en col·locà la primera pedra el 31 de gener del 1281; per això es coneix com a Reial convent. La volta, molt elegant, és de creueria. El temple presenta vuit capelles adossades a cada costat. L'absis és poligonal i

disposa de set capelles i un deambulatori que permet fer-hi la volta. També destaquen els finestrals, de grans dimensions, rematats per arcs apuntats i amb vitralls de colors. Aquests vitralls foren instal·lats els anys seixanta del segle XX però varen ser fabricats amb la mateixa tècnica que a l'edat mitjana, és a dir aferrant amb plom les peces de colors (avui de vidre, abans d'alabastre).

Quina altura fa **la nau** de la basílica de Sant Francesc, des de terra fins a les claus de volta?

- a) 18 metres
- b) 21 metres
- c) 25 metres

Això equival a un edifici modern de planta i set pisos! El gòtic es caracteritza per la verticalitat dels seus elements: els arcs apuntats, els pinacles i l'altura impressionant de les voltes de creueria. Els arquitectes gòtics (generalment anònims) volien impressionar el poble i suggerir la recerca de la divinitat, que la tradició cristiana situa al cel.

Des d'aquí podem admirar el **retaul major**, que constitueix un digne exemple del barroc mallorquí, amb una ornamentació que avui en dia ens sol semblar exagerada. Al centre, veim el titular de la basílica: **sant Francesc d'Assís**, amb hàbit marró i cordó de nusos blanc. Qui fou? Va néixer el 1182 a la ciutat italiana d'Assís. Era fill d'un ric mercader de teixits però un dia va decidir iniciar una vida senzilla, basada en el sacrifici, l'oració i l'entrega als altres. Tingué molts de seguidors i fou canonitzat (proclamat sant) tan sols dos anys després de la seva mort, ocorreguda el 1226. És el fundador de l'orde dels franciscans, que es caracteritza per la reivindicació de l'austeritat, l'amor a Déu, a la Humanitat i a la Creació.

Sabem identificar alguna altra figura del retaule? (tres respostes correctes)

- a) La Immaculada (just damunt el sagrari)
- b) Sant Jordi (a dalt de tot)
- c) Ramon Llull (a la dreta del sagrari)

Finalment, des d'aquí també veim **l'orgue**. Aquest orgue imponent que fou construït el 1771, en estil barroc amb reminiscències gòtiques. Fou fabricat per l'organista mallorquí Jordi Bosch, aleshores un dels millors organistes del món, autor també dels orgues de la catedral de Sevilla i del Palau Reial de Madrid. De l'orgue original només en resta la façana, ja que fou totalment modernitzat i ampliat amb tres mil tubs nous el 1956, gràcies a les aportacions de la família March. La basílica de Sant Francesc té una sonoritat excel·lent i sentir-hi un concert és un privilegi. L'orgue és un instrument de:

- a) Percussió
- b) Vent
- c) Mixt

F) SEPULCRE GÒTIC DE RAMON LLULL

A la primera capella de l'esquerra del deambulatori, hi ha la el **sepulcre de Ramon Llull** (1232-1315), gran escriptor, místic i savi mallorquí, seguidor de Sant Francesc d'Assís. Es tracta d'un sepulcre esculpit en pedra de Santanyí al lateral de la capella de la Consolació, en gòtic tardà. A la part inferior, construïda el 1448 per Pere Joan Llobet, un destacat lul·lista barceloní, hi ha set nínxols buits, destinats a acollir unes figures al·legòriques de les set arts liberals. Les set arts liberals eren les assignatures universitàries bàsiques de l'edat mitjana: astronomia, geometria, música, aritmètica, gramàtica, lògica i retòrica; es poden identificar per les lletres gòtiques de les corones i per la simbologia de les peanyes; la voluntat d'aquesta representació era destacar la saviesa del "Doctor il·luminat", si bé les figures probablement no s'hi arribaren a col·locar mai. A la part superior, veim el sarcòfag on hi ha les restes mortals del gran savi de Mallorca, amb una estàtua jacent que el representa; fou esculpit en alabastre l'any 1492 per Francesc Sagrera, fill de Guillem Sagrera, l'arquitecte de la Llotja. Just davall el sarcòfag hi ha tres escuts. D'esquerra a dreta, de quins escuts es tracta?

- a) Barcelona, la Corona d'Aragó i l'Islam
- b) Palma, l'orde franciscà i la Mare de Déu
- c) Mallorca, els Reis catòlics i la família Llull

El primer escut és el de la Universitat de la Ciutat i el Regne de Mallorca, és a dir l'antic ajuntament medieval que governava tota l'illa, i equival a l'escut antic de Mallorca (és semblant a l'actual escut de Palma). El segon, és l'escut dels Reis catòlics, Ferran i Isabel, que governaven les Corones de Castella i d'Aragó, i per tant també Mallorca, a finals del segle XV, quan es féu el sepulcre. I el tercer (la mitja lluna amb les puntes per avall) correspon a l'escut d'armes de la família Llull, que ha passat a identificar la persona de Ramon Llull; és un escut "parlant" i la família l'adoptà per la semblança fonètica entre les paraules Llull i lluna; avui, el podem veure a la part superior del logotip de la UIB, com un homenatge a aquest gran savi de Mallorca.

G) NEOGÒTIC

Som encara davant el sepulcre de Ramon Llull, un personatge medieval de Mallorca que fou molt reivindicat dins el moviment mallorquinista del Romanticisme i de la Reixaiença, a finals del segle XIX. L'auge del **Romanticisme**, que es difon per tota Europa suposa una passió per la recuperació de les arrels medievals de cada un dels diferents països i regions. A tot el continent es fan edificis i altres obres d'art en estil neogòtic (imitació del gòtic). I a Mallorca, molts arquitectes i escultors s'inspiren també en el gòtic mallorquí i reivindiquen així un passat oblidat durant segles, el d'aquell Regne de Mallorca de l'edat mitjana. A les capelles laterals de Sant Francesc, hi ha dos retaules neogòtics. Intentau trobar-los (comportau-vos correctament dins l'església).

- Capella del Santíssim Sagrament (al centre de l'absis, rere l'altar major). Aquesta capella fou restaurada el 1919 a càrrec dels marquesos de Vivot. El Sagrari està flanquejat per baix relleus d'àngels en actitud d'adoració. Aquest **retaula neogòtic** és

obra de Faust Morell i Bellet (1851-1929), marquès de Solleric i fill del conegut pintor Faust Morell i Orlandis.

- Capella de sant Pancraç (si venim des de l'altar, penúltima capella de la dreta, abans d'arribar al portal major). Aquesta capella conté un **retaula neogòtic** de fusta de finals del segle XIX o principis del XX i està dedicada a sant Pancraç, patró dels qui cerquen feina, la figura del qual ocupa el nínxol central. Davall, hi ha una petita imatge del Nin Jesús de Praga. Es tracta d'una de les capelles del temple que gaudeix de més devoció popular. Una escala de caragol (habitualment tancada) baixa al columbari, on descansen els ossos dels milers de frares que han habitat el convent de Sant Francesc.

CONCLUSIÓ

Al claustre o a la plaça.

Avui, a Sant Francesc, hem conegut directament diversos elements gòtics, juntament amb d'altres de barrocs. Com definiries l'estil gòtic? I el barroc? Tria tres dels adjectius següents per a cada un d'aquests dos estils artístics (a criteri del professor i de tots plegats); també podeu canviar de lloc algun adjectiu si no hi estau d'acord):

- GÒTIC: altívol, buit, diví, elegant, elevat, equilibrat, espiritual, estilitzat, esvelt, eteri, fràgil, imponent, ingràvid, lleuger, lluminós, natural, prim, pur, senzill, silenciós, simple, sòlid, sublim, volàtil.
- BARROC: artificial, caragolat, carregat, complex, complicat, confús, daurat, decorat, desequilibrat, elaborat, elegant, enfarfegat, estrany, extravagant, feixuc, forçat, *horror vacui*, irregular, ornamentat, ple, renouer, retorçat, retòric, ridícul, sumptuós.